ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԿԱՐՈ ՀԱՄԼԵՏԻ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Ը.00.02-«Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2017

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝ տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
ՎԱՐԴԱՆ ԲԱԲԿԵՆԻ ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
ԱՇՈՏ ԽԱՉԱՏՈՒՐԻ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

տնտեսագիտության թեկնածու
ԷԴՈՒԱՐԴ ԳԱԳԻԿԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Առաջատար կազմակերպություն՝ ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան
Տնտեսագիտության ինստիտուտ

Ատենախոսությանը պաշտպանությունը կայանալու է 2017թ. դեկտեմբերի 22 -ին ժամը $15^{\underline{00}}$-ին Երևանի պետական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի տնտեսագիտության թիվ 015 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0009, ք. Երևան, Խ. Աբովյան 52:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017թ. նոյեմբերի 20 -ին:

015 Մասնագիտական խորհրդի գիտական
քարտուղար, տեխ.գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր՝ Ա. Հ. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Տնտեսական անվտանգությունը պետության կայունության և հզորացման անհրաժեշտ պայմանն է և նրա ինքնիշխանության գրավականը: Ժամանակակից աշխարհում, գլոբալացման պայմաններում՝ տնտեսապես զարգացած և նոր զարգացող երկրների համագործակցության արդյունքում, նկատելի ձեռքբերումների հետ մեկտեղ կարող են ծագել նաև ներքին և արտաքին այնպիսի սպառնալիքներ ու ցնցումներ, որոնք վտանգավոր են թույլ տնտեսություն ունեցող երկրների, ուստի և ազգային անվտանգության համար: Հետևաբար, վերջինիս մակարդակի բարձրացմանն ուղղված պետության ռազմավարությունը պետք է կոչված լինի մշտապես դիմագրավելու բոլոր այն մարտահրավերները, որոնք կարող են առաջանալ «անհատ-հասարակություն-պետություն» համակարգում՝ ներքին և արտաքին վտանգների դեմ պայքարի, դրանց հետևանքների հաղթահարման ու չեզոքացման գործընթացներում: Միևնույն ժամանակ, անվտանգության մեկնաբանության վերաբերյալ միասնական մոտեցումների բացակայությունը որոշակի դժվարություններ է ստեղծում տնտեսական անվտանգության ապահովման արդյունավետ համակարգի ձևավորմանն ուղղված մեխանիզմների և գործիքների ընտրության և կիրառման տեսանկյունից:

Նախկին վարչահրամայական համակարգի փլուզման արդյունքում հանրապետությունը հայտնվեց խորը քաղաքական և տնտեսական ճգնաժամի մեջ, ինչի հետևանքները դեռևս վառ արտահայտված են հասարակության տնտեսական, քաղաքական, սոցիալական և գաղափարական կյանքում: Տնտեսության վատթար իրավիճակի պայմաններում ոչ լիարժեք են լուծվում հասարակության սոցիալական բնույթի կենսական խնդիրները, ինչն էականորեն նպաստում է բնակչության սոցիալական խնդիրների խորացմանը և սոցիալական լարվածության աճին: Նշված գործոնները, ակնհայտորեն, լուրջ սպառնալիքներ են հանդիսանում երկրի անվտանգության համար: Տնտեսությունը բախվում է բազմաթիվ արտաքին ու ներքին վտանգների հետ, որոնք առնչվում են տարածաշրջանում հանրապետության դիրքին ու շահերին: Այն պաշտպանված չէ նաև ներքին տնտեսական անկայունություն առաջացնող գործոնների ազդեցությունից: Նման պայմաններում ազգի, հասարակության ու պետության պաշտպանվածության ապահովման բոլոր հարցերն ընդգրկող ազգային անվտանգության շրջանակներում կարևորվում է հատկապես տնտեսական անվտանգության խնդիրը: Դրանով հանդերձ, դեռևս չեն ձեռնարկվել հանրապետության տնտեսական անվտանգության համապատասխան հայեցակարգի, ծրագրերի, արդյունավետ քաղաքականության, իրավական ու ինստիտուցիոնալ ենթակառուցվածքի մշակման շատ թե քիչ նշանակալից քայլեր, չնայած խնդիրը չափազանց կարևոր է ու անհետաձգելի: Հարկ է անհապաղ անդրադառնալ տարաբնույթ վտանգներից ու վնասներից ազգային տնտեսության պաշտպանության պայմանների, չափանիշների ու ցուցանիշների, կազմակերպական եղանակների ու, վերջապես, տնտեսահրավական կարգավորման կառուցակարգերի համակարգի մշակմանը, ազգային պետական շահերի հետ տնտեսական անվտանգության կապի իմաստավորմանը: Տնտեսական անվտանգության մակարդակը պետք է գնահատել ցուցանիշների այնպիսի համակարգով, որոնք կարտացոլեն տնտեսական գործունեության հետևանքների սահմանային արժեքները: Հաշվի առնելով նաև ՀՀ տնտեսության ոչ արդյունավետ կառուցվածքը,

ստվերային տնտեսության չափերը, կոռուպցիոն առկա ռիսկերի, արտաքին պարտքի մակարդակը, ինչպես նաև քաղաքական բնույթի դեռևս չլուծված որոշ հիմնախնդիրների առկայությունը, տնտեսական անվտանգության մասին ՀՀ-ում անհրաժեշտ իրավական հիմքերի ձևավորումը և անվտանգության սպառնալիքների գնահատման ու դրանց դեմ պայքարի միասնական պետական համակարգի ստեղծումը դառնում են հրամայական պահանջ: Ատենախոսությունը նվիրված է նշված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը, ինչով էլ պայմանավորված են թեմայի **հրատապությունն ու արդիականությունը:**

<u>Հետազոտության նպատակը և խնդիրները:</u> Աշխատանքի հիմնական նպատակը Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական անվտանգության բարձրացմանն ուղղված մոտեցումների և առաջարկությունների մշակումն է, որին հասնելու համար աշխատանքում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել տնտեսական անվտանգության էությունը և գնահատել դրա դերը ազգային անվտանգության համակարգում,
- դիտարկել պետության ազգային շահերը և վերլուծել անվտանգության ապահովման հիմնական սկզբունքները,
- ուսումնասիրել ազգային անվտանգության համակարգի բաղադրիչները և գնահատել տնտեսական անվտանգության դերն այդ համակարգում,
- բացահայտել տնտեսական անվտանգության արտաքին և ներքին սպառնալիքները, գնահատել դրանց ազդեցության ձևերը և սահմանները ՀՀ տնտեսության վրա,
- վերլուծել ՀՀ տնտեսական զարգացման մարտահրավերները, գնահատել տնտեսական անվտանգության ինստիտուցիոնալ և օրենսդրական ապահովվածության մակարդակը,
- մշակել հանրապետության տնտեսական անվտանգության մակարդակի բարձրացման ռազմավարական ուղղությունները և հայեցակարգային սկզբունքները:

<u>Ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան:</u> Ուսումնասիրության օբյեկտը ՀՀ տնտեսությունն է, իսկ ուսումնասիրության առարկան՝ ՀՀ տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրները:

<u>Ատենախոսության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը:</u> Ատենախոսության համար հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության տեսության դասական աշխատությունները, անցումային տնտեսությանը վերաբերող ուսումնասիրությունները, տնտեսական քաղաքականության տարբեր բնագավառներին վերաբերող հայրենական և արտասահմանյան գրականությունը, այդ ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենքները, իրավական այլ ակտեր: Հետազոտության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության և համապատասխան պետական մարմինների պաշտոնական նյութերն ու տվյալները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տնտեսավիճակագրական, համակարգային, համեմատական վերլուծության մեթոդները:

<u>Ատենախոսության հիմնական արդյունքները և գիտական նորույթը:</u> Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները, որոնք պայմանավորված են հետազոտությունում առաջադրված խնդիրների լուծմամբ, հետևյալն են.

- Տնտեսական անվտանգությունը բնորոշող հասկացութային ապարատի միջոցով բացահայտվել է տնտեսական անվտանգության էությունը և գնահատվել է դրա ազդեցությունը տնտեսական զարգացման վրա,

- դասակարգվել են տնտեսական անվտանգության սպառնալիքները, դրանց ազդեցության սահմանները և ձևերը, մշակվել են այդ սպառնալիքների չեզոքացմանն ուղղված միջոցառումները,
- մշակվել են հանրապետության տնտեսական անվտանգության ապահովման հիմնախնդիրների լուծման մոտեցումները,
- մշակվել են հանրապետության տնտեսական անվտանգության ապահովման հիմնական սկզբունքները և ռազմավարական ուղղությունները, ինչպես նաև ներկայացվել են տնտեսական անվտանգության առանցքային տարրերը և տնտեսահիրավական կարգավորման հիմնական կառուցակարգերը:

Հաշվի առնելով, որ ատենախոսությունում քննարկված հիմնախնդիրներից շատերը ՀՀ-ում ամբողջական ու համակարգված ուսումնասիրման չեն ենթարկվել և չեն կրկնում այլոց կողմից առանձին հարցերի շուրջ կատարված հետազոտությունները, կարող ենք պնդել, որ արդեն իսկ դրանցով պայմանավորված է ստացված արդյունքների գիտական նորույթը:

ՀՀ տնտեսական անվտանգության հիմնահարցերը դիտարկվել են ընդհանուր տնտեսական քաղաքականության համատեքստում,, որի արդյունքում մշակված մոտեցումների գործնական կիրառումը, մեր կարծիքով, կընձեռի լայն հնարավորություններ ՀՀ տնտեսական զարգացման համար: Առաջարկված մոտեցումները հիմնված են հանրապետության տնտեսության մեջ վերջին տարիներին ձևավորված իրավիճակի համակողմանի վերլուծության արդյունքում բացահայտված միտումների գնահատման վրա: Դրանց գործնական կիրառումը, մեր կարծիքով, թույլ կտա հանրապետությունում ձևավորել բարենպաստ միջավայր, որն առավելագույնս կնպաստի տնտեսական անվտանգության խնդիրների լուծմանը:

<u>Աշխատանքի գործնական նշանակությունը:</u> ՀՀ տնտեսական անվտանգության ապահովման, այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման վերաբերյալ առաջարկությունները կարող են օգտագործվել ՀՀ օրենսդիր և գործադիր մարմինների կողմից՝ հանրապետությունում տնտեսության զարգացման, գործարար միջավայրի բարելավման և ընդհանուր տնտեսական ու սոցիալական քաղաքականության կատարելագործմանն ուղղված միջոցառումների համալիրի մշակման և դրա հետևողական իրականացման ընթացքում: Ստացված արդյունքները կարող են օգտակար լինել նաև նշված համակարգերում աշխատողների համար:

<u>Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները:</u>

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները քննարկվել են Երևանի պետական համալսարանի Տնտեսագիտության եվ կառավարման ֆակուլտետի Կառավարման և գործարարության ամբիոնում, «Սահմանադրական տնտեսագիտության գիտավերլուծական կենտրոնում»:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները ամփոփվել են հեղինակի 6 գիտական հոդվածներում:

<u>Ատենախոսության ծավալը և կառուցվածքը:</u> Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և գրականության ցանկից: Այն շարադրված է 132 էջի վրա, ներառյալ 9 գծապատկեր, 13 աղյուսակ և օգտագործված գրականության ցանկը՝ ընդհանուր 111 հղումներով:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսության **ներածությունում** հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ձևակերպված խնդիրների կարևորությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակը, տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը, ուսումնասիրության օբյեկտն ու առարկան, արդյունքների գիտական նորույթն ու գործնական նշանակությունը**:**

Աշխատանքի առաջին՝ ***Անվտանգության ապահովման տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը*** գլխում վերլուծվել և ներկայացվել են ազգային անվտանգության էությունը, նպատակն ու խնդիրները, տնտեսական անվտանգության տեղը ազգային անվտանգության համակարգում, տնտեսական անվտանգության ռիսկերն ու սպառնալիքները:

Ազգային անվտանգությունը տվյալ երկրի Սահմանադրությամբ, օրենքներով և իրավական այլ ակտերով երաշխավորված պետական շահերի պաշտպանությունն է, որի նպատակն է անհատին, հասարակությանը և պետությանը զերծ պահել արտաքին և ներքին վտանգներից: Այդ առումով, պետության կենսական ու առաջնային շահերն են՝ տարածքային ամբողջականության և բնակչության բնականոն վերարտադրության ապահովումը, բարեկեցության բարձրացումը և առողջության պահպանումը, ինչպես նաև մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը, զարգացման համար կայուն երաշխիքների ստեղծումը և այլն: Այս տեսանկյունից, անվտանգության ռազմավարության հիմնական խնդիրը պետք է կայանա այնպիսի պայմանների ձևավորման մեջ, որոնք երկարաժամկետ հատվածում կապահովեն հասարակության կայուն առաջընթացը և տնտեսության արդյունավետ զարգացումը:

Ազգային անվտանգության առաջնակարգ խնդիրն ազգային-պետական շահերի որոշումն է և դրանց համալիր ու օբյեկտիվ գնահատումը: Ազգային գերակա շահերի պաշտպանությունը պահանջում է ազգային-պետական քաղաքականության իրականացում՝ ձևավորված իրավիճակին համարժեք ռազմավարությամբ, որը պետք է կենսագործվի ըստ երկրի համար կենսական նշանակություն ունեցող խնդիրների կարևորության աստիճանի:

Անվտանգությունը, ըստ էության, կարելի է դիտարկել մի քանի ասպեկտներով: Առաջին, որպես անվտանգության օբյեկտների (անհատի, հասարակության, պետության) նորմալ կյանքի համար վտանգների բացակայություն, երկրորդ, սպառնալիքների դեպքում՝ հուսալի պաշտպանություն, երրորդ՝ սպառնալիքը կանխելու և հաղթահարելու կարողություն: Անվտանգությունը մի վիճակ է, որի դեպքում ապահովված է օբյեկտի, երևույթի, գործընթացի, դրանց գոյության, գործելու և զարգանալու պաշտպանությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից: Վերջիններիս դիմակայելու և զարգանալու պետության, հասարակության և անհատի կարողությունը բնութագրում է ազգային անվտանգությունը: Այն մի վիճակ է, երբ ապահովված է ազգային շահերի պաշտպանությունը արտաքին և ներքին սպառնալիքներից և որը թույլ է տալիս ապահովել հասարակության և պետության կայուն զարգացում:

Տնտեսական անվտանգության համակարգն ունի բարդ հիերարխիկ կառուցվածք, որում որպես օբյեկտներ հանդես են գալիս տարբեր մակարդակի

տնտեսական հարաբերությունները: Այս տեսանկյունից, տնտեսական անվտանգությունը պետք է դիտարկել հետևյալ մակարդակների կտրվածքով.

- մակրոմակարդակ՝ երկրի տնտեսությունը,
- ռեգիոնալ և ճյուղային մակարդակ՝ տարածաշրջանների և ճյուղերի տնտեսությունները,
- միկրոմակարդակ՝ շուկայի գործակալները,
- անհատի և ընտանիքի մակարդակ՝ երկրի յուրաքանչյուր քաղաքացու տնտեսական շահերը:

Տնտեսական անվտանգության հիմնական ուղղություններից մեկը երկրի էներգետիկ անվտանգության մակարդակի բարձրացումն է, որը ենթադրում է էներգիայի կայուն և հուսալի մատակարարում, էներգախնայողության բարձրացում, ներքին էներգետիկ ընկերությունների մրցունակություն, էներգետիկ ռեսուրսների պակասի կանխում, վառելիքի ռազմավարական պաշարների, ռեզերվային հզորությունների ստեղծում, էներգետիկ և ջերմամատակարարման համակարգերի կայուն շահագործում, էներգետիկ աղբյուրների դիվերսիֆիկացում: Առանց էներգետիկ անվտանգության ապահովման, որպես առավել կարևոր տնտեսական անվտանգության ենթահամակարգի, չեն կարող ապահովվել ազգային անվտանգության մյուս բոլոր ձևերը՝ ռազմական, քաղաքական և այլն:

Տնտեսական անվտանգության սպառնալիքների բացահայտման համար, նախ և առաջ, անհրաժեշտ է հստակեցնել «ռիսկ», «վտանգ» և «սպառնալիք» հասկացությունները, պարզել դրանց միջև գոյություն ունեցող տարբերությունները, որոշակիացնել այն հնարավոր պայմանները և իրավիճակները, որոնց դեպքում պոտենցիալ ռիսկը կվերածի սպառնալիքի, իսկ հետագայում՝ նաև տնտեսական համակարգի համար վտանգի: Այս առումով, տնտեսական անվտանգության խնդիրների քննարկման ժամանակ անհրաժեշտ է տարբերակել սպառնալիքները, վտանգներն ու ռիսկերը, դրանց դրսևորման եղանակներն ու ձևերը, ինչի արդյունքում միայն հնարավոր կդառնա մշակել մոտեցումներ դրանց հետևանքների վերացման և մեղմման ուղղությամբ:

Ատենախոսության երկրորդ՝ ***Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական անվտանգության սպառնալիքները և դրանց հաղթահարման հիմնախնդիրները*** գլխում վերլուծվել և ներկայացվել են ՀՀ տնտեսական զարգացման մարտահրավերները, տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրները և անվտանգության մակարդակի գնահատումը, տնտեսական անվտանգության օրենսդրահիրավական և ինստիտուցիոնալ ապահովվածության հիմնահարցերը:

Անկախացման անցած տասնամյակների ընթացքում Հայաստանի Հանրապետությունում այդպես էլ չստեղծվեց ազգային անվտանգության սպառնալիքների գնահատման և դրանց հետևանքների վերացման անհրաժեշտ համակարգ: Հաշվի առնելով նաև ՀՀ տնտեսության ոչ արդիական կառուցվածքը, ստվերային տնտեսության չափերը, կոռուպցիոն ռիսկերի, արտաքին պարտքի մակարդակը, ինչպես նաև քաղաքական բնույթի դեռևս չլուծված որոշ հիմնախնդիրների առկայությունը, ազգային անվտանգության մասին ՀՀ-ում անհրաժեշտ իրավական հիմքերի ձևավորումը և անվտանգության սպառնալիքների գնահատման ու դրանց դեմ պայքարի միասնական պետական համակարգի ստեղծումը դառնում են հրամայական պահանջ: Հայաստանում ազգային

անվտանգության ապահովման հիմնական ուղղությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դա ազգային շահերի ամբողջությունն է, որոնք պետք է ձևակերպված լինեն ազգային անվտանգության հայեցակարգում՝ արտահայտելով հանրապետության անվտանգության համար շահերի և գերակայությունների առաջնահերթությունները: Դրանց մեջ որպես կարևորագույն բաղադրիչ հանդես է գալիս տնտեսական գործոնը, որի ոչ լիարժեք պաշտպանվածությունը հանդիսանում է սպառնալիք երկրում վտանգավոր իրավիճակների ստեղծման համար, քանի որ այն որոշիչ կարող է դառնալ պետության հեռանկարի հարցում:

Կառավարման շուկայական մեխանիզմների ձևավորմանն անցած նորանկախ երկրներին բնորոշ առանձնահատկություններն, ազգային, հետևաբար նաև տնտեսական անվտանգության ապահովման համակարգի ստեղծման գործընթացի առջև դնում են սկզբունքորեն նոր պահանջներ, որոնք ենթադրում են ինչպես քաղաքական, այնպես էլ սոցիալական և տնտեսական ճկուն ու արդյունավետ քաղաքականության իրականացում: Մասնավորապես, ՀՀ անվտանգության ապահովման քայլերի իրականացման համար անհրաժեշտ է վերը նշված ռազմավարական գերակա ուղղությունների շրջանակում առաջին հերթին լուծել այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են՝ ազգային շահերի դասակարգումը, անվտանգության ապահովման հիմնական սկզբունքների սահմանումը և սոցիալտնտեսական զարգացման հնարավոր մարտահրավերների կանխատեսումը: Նշված քայլերից հետո անհրաժեշտ է իրականացնել տնտեսական անվտանգության՝

- մակարդակի համակողմանի գնահատում,
- ինստիտուցիոնալ բաղադրիչի ապահովում,
- իրավական հիմքերի ձևավորում,
- ներքին և արտաքին սպառնալիքների բացահայտում,
- անհրաժեշտ համակարգի ձևավորման մոտեցումների մշակում,
- մակարդակի բարձրացման ռազմավարական ուղղությունների որոշում:

Ներքին և արտաքին սպառնալիքների համադրումը վկայում է, որ Հայաստանի համար ոչ պակաս վտանգավոր են ներքին սպառնալիքները: Տնտեսական անվտանգության սպառնալիքները ներթափանցել են հանրապետության տնտեսության գրեթե բոլոր բնագավառները, էապես ազդելով մարդու կենսագործունեության ամենատարբեր ոլորտների վրա:

Վերջին տարիների զարգացումները հանրապետության տնտեսական վիճակի բարելավման և երկրի տնտեսական անվտանգության ապահովման տեսանկյունից հուսադրող չեն: Մասնավորապես, 2016 թվականին տնտեսության զարգացման տեմպերը, պահպանելով նախորդ տարիների միտումները, զգալիորեն դանդաղել են, ինչը մեծապես պայմանավորված է հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսական անբարենպաստ զարգացումներով, մետաղների միջազգային գների անկմամբ, Ռուսաստանից դրամական փոխանցումների կրճատմամբ: Այս պայմաններում 2016 թվականին գրանցվել է 0.2% տնտեսական աճ, որը 2015 թվականի ցուցանիշին զիջում է 2.8 տոկոսային կետով: 2016 թվականին տնտեսության ճյուղերի ավելացված արժեքների նպաստումները ՀՆԱ-ի իրական աճին, ներկայացված են Գծապատկեր

1-ում[1]: Գծապատկեր 2-ում բերված են տնտեսության ճյուղերի տեսակարար կշիռները ՀՆԱ-ում 2013-2017 թթ[2]:

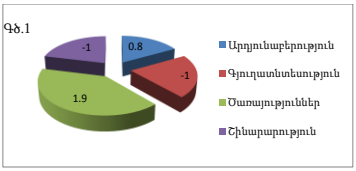

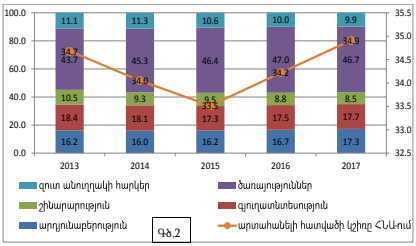

Երկրի տնտեսական անվտանգության ապահովումը ժամանակակից պայմաններում պետք է հիմնված լինի պոտենցիալ սպառնալիքների բացահայտման և գոյություն ունեցող տնտեսական ներուժի արդյունավետ օգտագործման միջոցով դրանց հաղթահարման վրա: Այս տեսանկյունից, հատկապես կարևոր նշանակություն ունի տնտեսական անվտանգության գնահատման համակարգի ձևավորումը: Պրոֆ. Ա. Մարկոսյանի կողմից առաջարկվում է կիրառել տնտեսական անվտանգության գնահատման հետևյալ շեմային ցուցանիշները[3], որոնք առավել լիարժեք և ամբողջական են բացահայտում անվտանգության մակարդակը երկրում.

Աղյուսակ 1

Տնտեսական անվտանգության ցուցանիշները և դրանց սահմանային մեծությունները

Տնտեսական անվտանգության ցուցանիշները	Ցուցանիշի սահմանային մեծությունը
ՀՆԱ-ն մեկ շնչի հաշվով ($)	2250
Ջինիի գործակիցը	0,15-0,17
Տնային տնտեսությունների վերջնական սպառման ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում, %	ոչ ավելի, քան 60%
Ինֆլյացիայի միջին մակարդակը, %	ոչ ավելի, քան 6-10%
Գործազրկության մակարդակը, %	ոչ ավելի, քան 10%
Տնտեսական աճը, %	ոչ պակաս, քան 2-3%
Ներքին պետական պարտքը, % ՀՆԱ նկատմամբ,	ոչ ավելի, քան 20%
Աղքատության ցուցանիշի «բնական» մակարդակը, %	ոչ ավելի, քան 9%
Կրթության և գիտության համար կատար ված ծախսերը ՀՆԱ նկատմամբ, %	ոչ պակաս, քան 5%

[1]Հայաստանի Հանրապետության 2016 թվականի պետական բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվություն

[2]Հայաստանի Հանրապետության 2017 թվականի բյուջե

[3]Մարկոսյան Ա. Տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրները. Մեթոդաբանություն և արդյունքներ: Նորավանք ԳԿՀ: Երևան 2005թ. էջ 122-124

Արդյունաբերական արտադրության մեջ վերամշակող արդյունաբերության տեսակարար կշիռը, %	ոչ պակաս, քան 70%
Արդյունաբերական արտադրության մեջ մեքենաշինության տեսակարար կշիռը, %	ոչ պակաս, քան 20%
Ներդրումների ծավալը ՀՆԱ նկատմամբ, %	ոչ պակաս, քան 25%
Կյանքի սպասվելիք տևողությունը (տարի)	ոչ պակաս, քան 70 տարի
Հանցագործության մակարդակը (հանցա- գործությունների թիվը 100 հազար մարդու հաշվով)	ոչ ավելի 500-ի
Արտաքին պարտքը ՀՆԱ նկատմամբ, %	ոչ ավելի, քան 25%
Բյուջեի պակասուրդը ՀՆԱ նկատմամբ, %	ոչ ավելի, քան 5%
Դրամական զանգվա- ծը ՀՆԱ նկատմամբ,%	ոչ պակաս 50%- ից
Ներմուծված ապ- րանքների և ծառայությունների հարաբերությունը ՀՆԱ-ին, %	ոչ ավելի, քան 35%
Ներմուծման տեսակարար կշիռը ներքին սպառման մեջ, %	ոչ ավելի, քան 30%
Ներմուծված սննդամթերքի տեսակարար կշիռը ներքին սպառման մեջ, %	ոչ ավելի, քան 25%

Ազգային անվտանգության ռազմավարության իրագործման հիմնական երաշխիքներն են՝

- պետական կառավարման համակարգի արդյունավետությունը,
- իրավունքի գերակայության ապահովումը,
- ժողովրդավարական արժեքների արմատավորումը,
- դատական իշխանության անաչառությունն ու անկախությունը,
- զինված ուժերի մարտունակությունը,
- անվտանգության և իրավապահ մարմինների արդյունավետ գործունեությունը,
- արդյունավետ միջազգային ներգրավվածությունն ապահովող արտաքին քաղաքականությունը,
- սոցիալական արդարության ապահովումը:

Կայուն տնտեսական առաջընթացի ապահովման գործում կարևորվում է շուկայական հարաբերությունների հետագա զարգացումը, տնտեսության մրցունակության բարձրացումը, մակրոտնտեսական և ֆինանսական կայունության ապահովումը, ֆինանսական համակարգի զարգացումը, ֆինանսական միջնորդության խորացումը, սնանկացման գործընթացների բավարար տնտեսաիրավական կարգավորումները, մրցակցային միջավայրի բարելավումը, տնտեսության ստվերային մասի կրճատումն ու դոլարացման էական նվազեցումը, տնտեսության ճյուղերի մենաշնորհացման կանխումը, բնական մենաշնորհների արդյունավետ կառավարումը և վերահսկումը, ներդրումների խթանման հեռանկարային ծրագրի իրագործումը, տարածքային ու ճյուղային սոցիալտնտեսական զարգացման համաչափությունը, ենթակառուցվածքների արդյունավետ կառավարումը, տնտեսության կառուցվածքում գիտատար ճյուղերի և բնապահպանության տեսակետից մաքուր տեխնոլոգիաների կիրառման գերակայության ապահովումը, արտահանման խթանումը:

Հանրապետության տնտեսության ներկա վիճակի իրական պատկերի ուրվագծման համար Գծ. 3-ում ներկայացված են ընթացիկ հաշվի պակասուրդ/ՀՆԱ-ն 2000-2017 թթ., իսկ Գծ. 4-ում՝ ՀՀ առևտրային հաշվեկշռի դինամիկան 2000-2016 թվականներին /մլն ԱՄՆ դոլար/:[4]

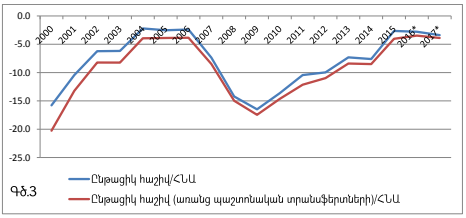

Գծ.3

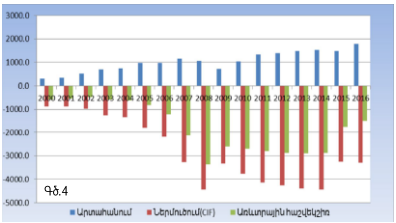

Գծ.4

Ստորև բերված են ՀՀ վարկանիշային միավորները 2016թ.-ին և տնտեսական անվտանգության մակարդակը 2010 - 2016 թվականներին (տե՛ս Աղյուսակ 2 և գծապատկեր 5.):[5]

Աղյուսակ 2
ՀՀ տնտեսական անվտանգության ցուցանիշների վարկանիշային միավորները 2016թ.

Ցուցանիշը	**Վարկանիշային միավորները**
ՀՆԱ մեկ բնակչի հաշվով (PPP, $)	8818
Տնտեսական աճ, %	0,2
Ներմուծում, % ՀՆԱ-ի նկատմամբ	43,3
Արտահանում, % ՀՆԱ-ի նկատմամբ	33,1
Վերջնական սպառման ծախսեր, % ՀՆԱ-ի նկատմամբ	88,9
Գնաճի մակարդակը, %	-1,3
Ներքին շուկայի չափը*	2,8
Օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների զուտ ներհոսք/ՀՆԱ, %	3,2
Օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների զուտ արտահոսք /ՀՆԱ, %	0,5
Մշակող ադյունաբերության տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ, %	11,7
Համախառն ազգային խնայողություններ, % ՀՆԱ-ի նկատմամբ	16
Արդյունահանող ադյունաբերության տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ, %	18,5
Հակամենաշնորհային քաղաքականության արդյունավետություն	0,5
Մրցակցային առավելությունների բնույթը	0,1
Դրամական զանգվածը, % ՀՆԱ-ի նկատմամբ	43
Ներքին շուկայում մրցակցության ինտենսիվությունը*	1,1

[4] Հայաստանի Հանրապետության 2017 թվականի բյուջե
[5] Աղբյուրը՝ հաշվարկվել և կազմվել է հեղինակի կողմից

Ֆինանսական ծառայությունների հասանելիությունը*	1,5
Բանկային համակարգի կայունություն*	2,5
Բիզնեսի անկախությունը*	1,5
Ենթակառուցվածքների որակը*	0,8
Սեփականության իրավունք*	2,5
Դատական անկախություն*	0,6
Կոռուպցիայի ընկալման ցուցանիշ*	0,7
Հարևան երկրների հետ հարաբերությունները*	0,7
Իրավունքի գերակայություն*	1,6
Կազմակերպված հանցագործությունների թիվը*	1,8
Ոստիկանական ծառայությունների հուսալիություն*	1,4
Անօրինական վճարներ և կաշառք*	0,2
Քաղաքական կայունություն*	0,9
Կառավարության արդյունավետություն	0,8
Գիտահետազոտական աշխատանքների վրա կատարվող ծախսեր % ՀՆԱ-ի նկատմամբ	1,9
Նորարարական կարողություններ	2,4
Կյանքի սպասվելիք տևողություն	74
Մեծահասակների գրագիտության մակարդակը%	91,3
Թերսնման մակարդակը	17
Գործազրկության մակարդակը	18.1
Մանկամահացության դեպքերը 1000 նորածնի հաշվով	12

*ցուցանիշը նորմավորված է 0-4 միջակայքում որտեղ 4-ը վկայակոչում է լավագույն արդյունքի արձանագրումը

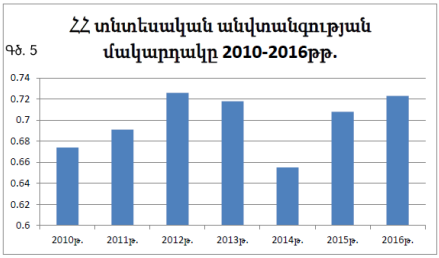

Աշխատանքի երրորդ՝ ***Տնտեսական անվտանգության մակարդակի բարձրացման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում*** գլխում վերլուծվել և ներկայացվել են ազգային անվտանգության ապահովման ռազմավարական հիմնադրույթները և տնտեսական անվտանգության ապահովման համակարգի ձևավորման մոտեցումները:

Քննարկվող հիմնահարցերի լուծման և երկրում ազգային-տնտեսական անվտանգության խնդիրների իրականացման համար տնտեսական անվտանգության ապահովման պետական ռազմավարությունը պետք է հիմնված լինի երկրի տնտեսական և սոցիալական զարգացման երկարաժամկետ կանխատեսումների վրա: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է ստեղծել տնտեսության պետական կարգավորման այնպիսի համակարգ, որը թույլ կտա ոչ մեծ ռեսուրսների օգտագործմամբ կարգավորել տնտեսական գործընթացները հնարավոր և բարձր արդյունավետությամբ, չեզոքացնել երկրի անվտանգությանն ուղղված տնտեսական սպառնալիքներն ու նոր մարտահրավերները, ապահովելով տնտեսության անվտանգությունը՝ որպես ազգային անվտանգության գլխավոր բաղադրիչ:

Տնտեսական անվտանգության համակարգի հիմնական խնդիրներ են հանդիսանում.

- ներքին և արտաքին սպառնալիքների բացահայտումն ու կանխարգելումը, դրանց բացասական ազդեցության չեզոքացման ուղղությամբ համապատասխան միջոցառումների մշակումն ու իրականացումը,
- երկրի տարածքային ամբողջականության և ինքնիշխանության ապահովումը,
- տնտեսական կայուն և որակյալ աճի ապահովմանն ուղղված տնտեսական քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը:

Ռազմավարության ձևավորումը և տնտեսական անվտանգության համակարգի կառուցումը, ինչպես նաև ազգային անվտանգությունը, որպես իր բոլոր բաղադրիչների ամբողջություն, պետք է հիմնված լինի մեթոդաբանական մոտեցման վրա, որպես համակարգի հիմնական ֆունկցիոնալ բաղադրիչներ դիտարկելով տնտեսական անվտանգության սպառնալիքները, պաշտպանության սուբյեկտներին և օբյեկտներին, երկրի կենսական շահերը: Տնտեսական անվտանգությունը պետք է ապահովվի միասնական պետական քաղաքականության միջոցով՝ հիմնված այդ նպատակով մշակված ռազմավարության և մարտավարության ու դրանցից բխող միջոցառումների վրա: Տնտեսական անվտանգության ռազմավարությունը պետք է նախատեսի տնտեսական անվտանգության ապահովման ռազմավարական նպատակների և խնդիրների, դրանց իրականացման համար գործունեության ուղղությունների, ինչպես նաև համապատասխան միջոցների և ռեսուրսների օգտագործման տեսակների և մեթոդների ամբողջությունը՝ իրական և պոտենցիալ սպառնալիքների չեզոքացման և զսպման համար: Ինչ վերաբերում է մարտավարությանը, ապա այն բխելով ռազմավարությունից, միաժամանակ պետք է հաշվի առնի ներքին և արտաքին սպառնալիքների և դրանց դրսևորման եղանակների փոփոխությունները: Տնտեսական անվտանգության ռազմավարությունը պետք է ուղղված լինի, առաջին հերթին, արտադրության, բնակչության, էներգետիկ, արտաքին տնտեսական, ներդրումային և ինովացիոն, պարենային, սոցիալական, ֆինանսական, բնապահպանական, տեղեկատվական, ռեսուրսային և այլ ուղություններով անհրաժեշտ ներուժային մակարդակի ապահովմանը: Անշուշտ, դա պետք է իրականացվի ազգային անվտանգության ընդհանուր հայեցակարգի շրջանակներում և հանդիսանա երկրի սոցիալտնտեսական քաղաքականության կարևոր ուղություններից, որի հիմնական գերակայություններն են՝ կայուն տնտեսական զարգացումը, բնակչության

բարեկեցության բարելավումը, նրա իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը, ինչպես նաև, ազգային անվտանգության և երկրի պաշտպանության մակարդակի բարձրացումը:

Տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրների համալիր բացահայտման և ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակման տեսանկյունից առանցքային նշանակություն ունի դրանց հայեցակարգային մոտեցումների մշակումը սահմանադրականության ապահովման համատեքստում[6]: Այս տեսակետից էական քայլ ենք համարում Երևանի պետական համալսարանի Տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետում «Սահմանադրական տնտեսագիտության գիտավերլուծական կենտրոնի» ստեղծումը, որն առայժմ միակն է հանրապետությունում, և կարծում ենք, որ այն մեծ չափով կնպաստի Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական անվտանգության խնդիրների համակողմանի վերլուծությանը՝ նպատակաուղղված երկրի անվտանգության ապահովման խնդրի կայուն իրագործմանը:

ԵՊՀ «Սահմանադրական տնտեսագիտության գիտավերլուծական կենտրոնը», հանդիսանալով «Սահմանադրական մշակույթ» միջազգային վերլուծական կենտրոն հիմնադրամի կոլեկտիվ համահիմնադիր անդամ, իր գործունեության խնդիրների շարքում հանձնառու է դառնում «տարբեր ոլորտներին առնչվող տնտեսական քաղաքականության սկզբունքների մշակմանը, հաշվի առնելով սահմանադրական նորմերի ազդեցության գործառութային, կառուցակարգային հնարավորությունները և կիրառելիության առանձնահատկությունները»:[7]

Անվտանգության սահմանման տեսանկյունից հատկապես կարևորվում է կենսական շահերի հասկացությունը, որոնք ապահովում են անհատի, հասարակության և պետության զարգացման հնարավորությունը: Հիմնական չափանիշը, ըստ որի շահերը կարող են դառնալ կենսական, դրանց համապատասխանությունն է անվտանգության օբյեկտների առաջանցիկ զարգացման պայմաններին և հնարավորությանը:

Ատենախոսության ***Եզրակացություններում***՝ ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքներն ու եզրահանգումները: Կատարված ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների հիման վրա կարելի է անել մի շարք հետևություններ ՀՀ տնտեսական անվտանգության մակարդակի բարձրացման հիմնական ուղղությունների վերաբերյալ: Իրականացված վերլուծությունների և ուսումնասիրությունների ամփոփ արդյունքները արտացոլված են հետևյալ առավել հատկանշական եզրակացություններում.

1. Ազգային անվտանգությունը տվյալ երկրի Սահմանադրությամբ, օրենքներով և իրավական ակտերով երաշխավորված պետական շահերի պաշտպանությունն է, որի նպատակն է անհատին, հասարակությանը և պետությանը զերծ պահել արտաքին և ներքին վտանգներից: Անվտանգությունը՝ դա անհատի, հասարակության և պետության արտաքին և ներքին վտանգներից ու

---

[6] Գ.Գ. Հարությունյան, Հ..Լ. Սարգսյան, Ռ.Ա. Գևորգյան, Սահմանադրականություն. ախտորոշման, մշտադիտարկման և կառավարման խնդիրներ, «Զանգակ-97» ՍՊԸ, Երևան, 2017, 139 էջ:

[7] Տե՛ս, http://consteconom.ysu.am/en/:

սպառնալիքներից պաշտպանվածության վիճակն է, որը հիմնվում է դրանց բացահայտման, կանխարգելման և չեզոքացման համար իրականացվող համալիր գործողությունների վրա: Ուստի, անվտանգության ռազմավարության հիմնական խնդիրը պետք է կայանա այնպիսի պայմանների ձևավորման մեջ, որոնք երկարաժամկետ հատվածում կապահովեն տնտեսության արդյունավետ զարգացում և հասարակության կայուն առաջընթաց:

2. Տնտեսական անվտանգությունը տնտեսության այնպիսի վիճակ է, որն ապահովում է երկրի առաջադիմական զարգացման բավարար մակարդակ՝ արտաքին և ներքին սպառնալիքներից ու բացասական ազդեցություններից իր տնտեսական շահերի պաշտպանության ու անկախության ապահովման նպատակով: Նման պայմաններում պետությունը ունենում է լայն հնարավորություններ ինքնիշխան կերպով, առանց արտաքին ազդեցությունների, որոշել տնտեսական զարգացման համար նախընտրելի ուղիները և ձևերը: Այն ոչ միայն ազգային շահերի պաշտպանության կարողությունն է, այլև պետական իշխանության պատրաստակամությունն ու հնարավորությունը՝ ստեղծելու մեխանիզմներ տնտեսության զարգացման, հասարակության սոցիալ-քաղաքական կայունության պահպանման համար: Միայն այդ դեպքում է հնարավոր դառնում մարդու, հասարակության և պետության շահերի պաշտպանությունը: Անշուշտ, ազգային անվտանգության վիճակը կախված է պետության կենսունակությունից, տնտեսության զարգացման աստիճանից, կառավարման համակարգի արդյունավետությունից և մրցունակությունից:

3. Տնտեսական անվտանգության սպառնալիքներն իրենցից ներկայացնում են մի շարք պայմանների և գործոնների համախումբ, որոնք խոչընդոտում են երկրի տնտեսական շահերի իրականացմանը՝ առաջացնելով տնտեսությանը վնաս պատճառելու հնարավորություն: Այս տեսանկյունից, սպառնալիքների գնահատման համար կարևոր է վերլուծել երկրի տնտեսական ներուժի կրճատման վրա ազդող գործոնները որոշակի ժամանակահատվածի կտրվածքով: Ընդ որում, պետք է տարբերակել տնտեսական անվտանգության ինչպես իրական, այնպես էլ պոտենցիալ սպառնալիքները, որոնք կարող են հանգեցնել տարբեր տեսակի ճգնաժամային իրավիճակների առաջացմանը և կենսագործունեության անբարենպաստ պայմանների ձևավորմանը: Հետևաբար, տնտեսական անվտանգության ապահովման համար անհրաժեշտ է իրականացնել սպառնալիքների բազմակողմանի վերլուծություն:

4. Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը, նախ և առաջ, պետք է հիմնված լինի ազգային շահերի համակողմանի և ամբողջական պաշտպանության վրա: Այն պետք է իրականացվի տնտեսության կայուն զարգացման հիման վրա, ժողովրդավարական քաղաքական համակարգի ներդրմամբ, քաղաքացիական հասարակության կայացմամբ: Ընդ որում, պետք է կարևորել անհատի, հասարակության և պետության շահերի առանձնացումը, որոնք որոշ դեպքերում կարող են միմյանց հետ գտնվել որոշակի հակադրության մեջ: Անհատի շահերը կայանում են սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների իրականացման, անձնական անվտանգության ապահովման, կենսամակարդակի բարձրացման, ֆիզիկական, հոգևոր և մտավոր զարգացման մեջ: Հասարակության շահերը Հայաստանի, իբրև ինքնիշխան, ժողովրդավարական,

սոցիալական և իրավական պետության՝ զարգացման, ինչպես նաև ազգային համերաշխության ամրապնդման արդյունքում՝ ժողովրդի մտավոր, հոգևոր և սոցիալտնտեսական վիճակի բարելավման մեջ են: Պետության շահերը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի, տարածքային ամբողջականության, ինքնիշխանության և քաղաքական, տնտեսական ու սոցիալական կայունության, օրինականության և իրավակարգի ապահովման, բարիդրացիական և փոխշահավետ միջազգային համագործակցության զարգացման մեջ են:

5. Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ապահովման ոլորտում հիմնական խնդիրներն են.

- երկրի պաշտպանության ամրապնդումը, ազգային անվտանգության ներքին և արտաքին սպառնալիքների կանխատեսումը, բացահայտումը, կանխարգելումը, հակազդումը և չեզոքացումը,
- արտաքին և ներքին սպառնալիքների կանխարգելման և վերացման ուղղությամբ ծրագրային և օպերատիվ միջոցառումների իրականացումը,
- Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականության և ինքնիշխանության ապահովումը,
- ժողովրդագրական գործընթացների կարգավորումը,
- այլ պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների հետ Հայաստանի Հանրապետության բարիդրացիական, հավասարակշռված, իրավահավասար և փոխշահավետ համագործակցությունը,
- երկրի տնտեսության զարգացումը և սոցիալական ուղղվածություն ունեցող տնտեսական քաղաքականության իրականացումը, տնտեսական շահերի պաշտպանությունը,
- գիտատեխնիկական և տեխնոլոգիական կախվածության նվազեցումը,
- մարդու և քաղաքացու անվտանգության, նրա սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների ապահովումը,
- պետական և տեղական ինքնակառավարման համակարգերի կատարելագործումը, օրինականության ու կարգուկանոնի ամրապնդումը և հասարակության սոցիալտնտեսական և քաղաքական կայունության ապահովումը.
- երկրի բնապահպանական ու բնօգտագործման վիճակի բարելավումը:

6. Արտաքին տնտեսական գործունեության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ապահովման կարևորագույն խնդիրներն են՝ տնտեսության միջազգային ինտեգրման համար բարենպաստ պայմանների ստեղծումը, համաշխարհային տնտեսության մեջ Հայաստանի Հանրապետության առավել լայն ինտեգրումը, այլ պետությունների, միջազգային տնտեսական և ֆինանսական կառույցների հետ համագործակցության ընդլայնումը, հայրենական արտադրանքի իրացման շուկաների ընդլայնումը, հայրենական արտադրողների շահերի պաշտպանության ապահովումը, երկրի արտաքին պարտավորությունների կրճատմանն ուղղված հաշվեկշռված տնտեսական քաղաքականության իրականացումը, հեռահաղորդակցային տրանսպորտային և ապրանքափոխադրման ցանցերի շահագործման գործում տարբերակված մոտեցումների կիրառումը, արժութային կարգավորման և դրա վերահսկողության ոլորտում ներքին շուկայում արտասահմանյան արժութային հաշիվների կրճատման և

կապիտալի անվերահսկելի արտահանման զսպմանն ուղղված միջոցառումների ձեռնարկումը, սպառողների շահերի պաշտպանությունը:

7. Ներքին տնտեսական ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ապահովման կարևորագույն խնդիրներն են.

- տնտեսական անվտանգության հայեցակարգի մշակումը,
- գիտատեխնիկական, տեխնոլոգիական և արտադրական ներուժի պահպանումը և զարգացումը, հայրենական արտադրանքի մրցունակության բարձրացումը, տնտեսական աճի և բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման ապահովումը,
- արդյունավետ և սոցիալական ուղղվածություն ունեցող շուկայական տնտեսության ձևավորումը,
- տնտեսության կառուցվածքի կատարելագործումը, գիտատար և վերամշակման բարձր մակարդակ ունեցող արտադրությունների զարգացումը, ընդլայնված վերարտադրության հիմք հանդիսացող ճյուղերին աջակցությունը, բնակչության զբաղվածության ապահովումը,
- ներդրումային ակտիվության բարձրացումը, դրա պետական պաշտպանության ուժեղացումը, տնտեսության շահերին համապատասխանող բանկային համակարգի ստեղծումը, արդյունաբերության կառուցվածքային բարեփոխումների և կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման նպատակով պետական ծրագրային քաղաքականության իրականացումը,
- մրցունակ ճյուղերի և արտադրությունների առաջանցիկ զարգացումը, գիտատար արտադրանքի շուկայի ընդլայնումը, առաջադեմ տեխնոլոգիաների զարգացումը, հայրենական ձեռնարկությունների մրցունակության բարձրացումը, հայրենական արտադրության հովանավորչությունը,
- գիտության և տեխնիկայի զարգացման առաջնահերթ ուղղությունների ֆինանսական և նյութական ռեսուրսների կենտրոնացումը, գիտատեխնիկական ներուժի զարգացումը, գիտահետազոտական մշակումների արդյունքների օգտագործումն ու հեղինակային իրավունքի պաշտպանությունն ապահովող պետական աջակցության ենթակառուցվածքների ձևավորումը,
- պետության կողմից ձեռնարկությունների զարգացման համար հավասար պայմանների ստեղծումը, բնակչության բարեկեցությանը, գիտության և կրթության առաջընթացին, հասարակության հոգևոր զարգացմանը, սպառողների շահերի պաշտպանությանն ուղղված գործունեություն իրականացնող ձեռնարկությունների պետական աջակցությունը,
- մարդու և քաղաքացու սոցիալական պաշտպանվածության համակարգերի ստեղծումը, սոցիալական իրական երաշխիքների պետական ապահովումը, կոլեկտիվ պատասխանատվության և որոշումների ժողովրդավարական ձևով ընդունման մեխանիզմների զարգացումը, սոցիալական գործընկերության արմատավորումը:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները հրապարակված են հետևյալ գիտական հոդվածներում.

1. Բոստանջյան Վ., Ավետիսյան Կ. Տնտեսական անվտանգության ապահովումը որպես ազգային անվտանգության գլխավոր երաշխիք, «Բանբեր Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի», Երևան, 2017, №2 (46), էջ 9-19:
2. Ավետիսյան Կ. Տնտեսական անվտանգության համակարգի հիմնական գործառույթները, Հայաստանի հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, Գիտական հոդվածների ժողովածու, «Անանիա Շիրակացի» Միջազգային հարաբերությունների համալսարան, Երևան, 2017, 1 (24), էջ 192 - 203:
3. Ավետիսյան Կ. Տնտեսական անվտանգության վրա ազդող գործոնները և հիմնական սպառնալիքները, Ֆինանսներ և էկոնոմիկա 1-2 (197-198), Երևան, 2017, էջ 114 - 116:
4. Ավետիսյան Կ. Տնտեսական անվտանգության ինստիտուցիոնալ ապահովվածությունը, «Այլընտրանք» Գիտական հանդես, Երևան, 2017, #1, էջ 85 - 90:
5. Մանասերյան Թ., Ավետիսյան Կ. Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական անվտանգության ներքին և արտաքին մարտահրավերները, «Այլընտրանք» Գիտական հանդես, Երևան, 2016, #4, էջ 334 - 344:
6. Ավետիսյան Կ. Տնտեսական անվտանգությունը ազգային անվտանգության համակարգում, ՀՀ ԳԱԱ, Լրաբեր Հասարակական Գիտությունների, № 3, Երևան, 2017, էջ 165 - 173:

АВЕТИСЯН КАРО ГАМЛЕТОВИЧ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 “Экономика, управление хозяйством и его отраслями”.

Защита диссертации состоится на заседании специализированного совета по экономике 015 ВАК Республики Армения Ереванского государственного университета 22 декабря 2017 года в 15 ^{00}, по адресу: г. Ереван, 0009, ул. Абовяна 52.

Р Е З Ю М Е

Экономическая безопасность является одной из основных составляющих национальной безопасности и имеет первостепенное значение для ее обеспечения. В современном этапе политического и экономического развития обеспечение экономической безопасности для каждой страны стало задачей жизненно важного значения, решение которой определяет фактически жизнеспособность государства и общества. В то же время, отсутствие единого подхода к истолкованию проблемы экономической безопасности, создает определенные трудности с точки зрения выбора и применения механизмов и инструментов, направленных на формирование эффективной системы обеспечения экономической безопасности страны.

Основная цель настоящей работы является разработка подходов и предложений, направленных на повышение экономической безопасности Республики Армения, для достижения чего в диссертации сформулированы и решены следующие задачи:

- исследовать сущность экономической безопасности и оценить ее роль в системе национальной безопасности,
- рассмотреть национальные интересы государства и проанализировать основные принципы обеспечения безопасности,
- изучить составляющие национальной безопасности и оценить роль экономической безопасности в этой системе,

- выявить внешние и внутренние угрозы экономической безопасности, оценить формы их влияния и границы на экономику РА,
- проанализировать вызовы экономического развития РА, оценить уровень институтоциональной и законодательной обеспеченности экономической безопасности,
- разработать стратегические направления и концептуальные принципы повышения уровня экономической безопасности республики.

Исследование этих задач привело, в частности, к следующим результатам:

- на основе всестороннего анализа понятия “безопасность” раскрыта сущность экономической безопасности и оценена ее роль в развитии экономической системы,
- выявлены проблемы обеспечения экономической безопасности республики и разработаны основные методы их решения, классифицированы угрозы экономической безопасности, границы и формы их влияния, разработаны мероприятия, направленные на нейтрализацию этих угроз,
- в результате всестороннего анализа развитий, зарегистрированных за последние годы в экономической системе республики, выявлены отрицательные тенденции с точки зрения экономической безопасности и представлены предложения по их нейтрализации,
- разработаны основные принципы обеспечения экономической безопасности республики и стратегические направления, обоснована необходимость разработки стратегии экономической безопасности и представлены ее ключевые элементы.

Многие проблемы, рассмотренные в диссертации, не были подвергнуты цельному и систематическому исследованию в Республике Армения. В настоящей диссертации проблемы экономической безопасности РА рассмотрены в комплексе общей экономической политики, разработанные подходы в рамках которых откроят практические возможности для экономического развития Республики Армения.

Предложенные подходы основаны на оценке выявленных в результате многостороннего анализа тенденций, формированных в обстановке экономической системы республики за последних годы. Практическое применение последних, на наш взгляд, позволит формировать в республике такую среду, которая будет максимально способствовать решению задач экономической безопасности.

KARO HAMLET AVETISYAN

ECONOMIC THREATS OF NATIONAL SECURITY AND WAYS TO OVERCOME THEM IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

The dissertation is presented for the scientific degree of the Doctor of Economics in the field of "Economics, Management of Economy and its Sectors", 08.00.02.

The defense of the Dissertation will take place at 15 ^{00} , on 22 December 2017, at the meeting of the Council 015 in Economics of the Supreme Certifying Committee of the Republic of Armenia acting at the Faculty of Economics and Management of Yerevan State University, located at 52, Abovian St., Yerevan, 0009, Armenia.

RESUME

Economic security is one of the main components of national security and has significant role in its provision. In the current stage of political and economic development, the provision of the economic security became a vital problem foran each country, the solution of which drastically affects on the ensuring of the state and society subsistence. At the same time, the absence of a unified approach in the interpretation of economic security makes difficult the choice and application of the mechanisms and corresponding instruments towards the formation of effective system of ensuring of the economic security. The main goal of the present work is development of the approaches and suggestions directed to enhancement of the economic security, to reach of them in this thesis the following issues have been formulated and solved:

- to study the essence of the economic security and evaluate its role in the system of national security,
- to consider the national interests of the state and analyze the main principles of ensuring of the security,
- to investigate the components of the national security and evaluate the role of economic security in that system,
- to reveal the external and internal threats, evaluate the forms and boundaries of their influence on the economy of RA,
- to analyze the challenges of economic development of RA, evaluate the level of institutional and legislative provision of the economic security,

- to develop the strategic directions/fields and conceptual principles of enhancement of the level of economic security of the Republic of Armenia.

The study of these tasks led, in particular, to the following results:

- on the base of comprehensive analysis of the concept "security" the essence of economic security has been revealed and evaluated its role in the development of economic system,
- the problems of ensuring of the economic security of the republic have been revealed and developed the main approaches for the solution of those issues, the threats of economic security, its forms and boundaries of the influence are classified, the activities towards the neutralization of those threats have been developed,
- in the result of the thorough analysis of developments in the economic system of the republic during the last years, the negative tendencies from the point of view of economic security have been revealed and suggestions for its neutralization have been presented,
- the main principles of ensuring of the economic security of the republic and the strategy directions/fields have been developed, the necessity of development of strategy of economic security has been argued and the key elements of that have been presented.

Many problems considered in dissertation did not investigate thorougly and systematically in the Republic of Armenia. In the current dissertation the problems of economic security of RA have been considered in the complex of general conomic policy, the developed approaches in the scope of which will open practical possibilities for economic progress of Republic of Armenia. The proposed approaches are based on the tendencies revealed in the result of comprehensive analysis of situation formed in the economic system of the republic during the last years. The practical application of the latters, from our point of view, will allow forming such a medium in the republic which maximally will support to the solution of problems of economic security.